

TUSSEN VAN ACKER EN VERHOFSTADT

ENKELE KANTTEKENINGEN BIJ VERSCHILLEN EN GELIJKENISSEN VOOR EEN CVP IN OPPOSITIE

De Belgische christen-democraten zitten nu reeds een jaar in de oppositiebanken. Het was bij het aantreden van de regering-Verhofstadt met liberalen, socialisten, groenen (en in Vlaanderen nog aangevuld met Vlaams-nationalisten) vijfenveertig jaar geleden dat ze nog van de oppositie geproefd hadden. De politieke en sociologische context is intussen echter grondig veranderd.

VERSCHILPUNTEN

1. *Niet meer enige oppositiepartij*

Tussen 1954 en 1958 zaten de christen-democraten als enige grote partij in de oppositie. Er waren ook de jonge Volksunie met één zetel en de communisten met vier zetels in de Kamer, maar hun politiek gewicht was minimaal en op het vlak van het strijdpunt van de toenmalige regering, het onderwijs, stonden de Vlaams-nationalisten en de christen-democraten zij aan zij. In Vlaanderen behaalde de CVP in 1954 52.2% van de stemmen met een maximum van 68.6% in Limburg en een minimum van 45.3% in het arrondissement Leuven. De drie grote partijen (christen-democraten, liberalen en socialisten) haalden samen bijna 93% van de stemmen en waren structureel nog homogeen.

Wouter Beke studeerde Politieke Wetenschappen (KULeuven) en Sociaal Recht (VUB) en bereidt momenteel aan de KULeuven een doctoraat voor over de Belgische christen-democratie tussen 1945 en 1968.

Vandaag zetelen er niet minder dan elf partijen in de Kamer van volksvertegenwoordigers. Niet enkel zijn de drie grote gesplitst in Vlaamse en Waalse partijen, maar maken ook nieuwe formaties zoals het Vlaams Blok, Agalev, Ecolo en *Front National* (FN) deel uit van deze assemblée.¹ Bovendien halen de drie 'traditionele' politieke families nog slechts 64.1% van de stemmen. Ten slotte zit de CVP-PSC niet meer alleen in de oppositie, maar moet zij de oppositiebanken delen met het Vlaams Blok, dat die met vijftien zetels in de Kamer de vijfde grootste partij van het halfroond is.²

De politieke *setting* is dus grondig veranderd. Na de Tweede Wereldoorlog vertoonde België *de facto* veel kenmerken van een tweepartijensysteem. De koningskwestie en daaropvolgend de schoolstrijd zorgden voor een diepe verdeling tussen pro's en contra's en dit had consequenties voor het politiek bestel. Deze periode werd gekenmerkt

door een sociologisch meerderheidsstelsel met telkens voor en tegen de koning en voor en tegen de onderwijswetgeving. In de jaren vijftig slaagde één partij er nog in een meerderheid in het parlement te halen, in 1999 zijn zelfs twee politieke formaties onvoldoende voor zo'n meerderheid. Van een bipolair partijstelsel zijn we geëvolueerd naar een multipolair of pluralistisch partijstelsel.

2. Veelvuldige concurrentie op rechterzijde

Manu Ruys gaat terecht in tegen het categoriseren van de CVP als een rechtse partij.³Vooreerst is spreken in links-rechtstermen natuurlijk een te vereenvoudigde voorstelling van zaken. Bovendien, als we deze terminologie dan toch even willen hanteren, koppelt de CVP een sociaal-ethisch centrum-rechtse opvatting aan een sociaal-economisch centrum-linkse opvatting. De prominente aanwezigheid van de christelijke arbeidersbeweging binnen de CVP én de personalistische uitgangspunten hebben haar tot nog toe voor een rechtse roeping behoed.

Desondanks blijft de vaststelling overeind dat de CVP in 1954 geen echte concurrentie op haar rechterzijde had. In 1954 waren de liberalen goed voor 12.1% van de stemmen en zaten ze geprangd tussen de twee grote partijen, CVP-PSC en BSP. In 1999 behaalden ze met 24.4% van de stemmen hun hoogste score sedert de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht. Als we de stemmen van liberalen en extreem-rechts samentellen (Vlaams Blok en *Front National*), dan komen we aan 35.8% van de stemmen.⁴ Samen met de christen-democraten betekent dit dus meer dan 50%. De CVP mag dan al geen 'rechtse roeping' en geen rechts programma hebben, zoals Manu Ruys beweert, zij wist in het verleden wel een grote groep van centrum-rechtse kiezers aan te trekken, die vandaag hun weg naar andere partijen gevonden hebben. Dit gegeven brengt haar in haar oppositierol in een moeilijke evenwichtsoefening. Het is moeilijk om progressiever te zijn dan Agalev, maar ook conservatiever dan het Vlaams Blok.

3. Niet meer kunnen terugvallen op sociologische verzuilde achterban

In 1954 was de zondagsmispraktijk nog zeer levendig en ging één op twee Belgen nog wekelijks naar de kerk.⁵ In Vlaanderen was dit gemiddeld zelfs zes op tien. De kerkelijke overheid steunde de CVP nog zeer expliciet en 'herderlijke brieven' hadden nog een impact op het kiesgedrag.

Vandaag is de zondagsmispraktijk een haast marginaal verschijnsel geworden. Nog slechts 22.8% van de kiezers bevestigt bij de *exitpoll* van de voorbije verkiezingen een regulier kerkganger te zijn.⁶ En ook wat de zuilaanhankelijkheid betreft, merken we een grondig verschil. Uit een onderzoek van 1996 blijkt nog slechts een kleine 46% van de ACV-leden op de CVP te stemmen en bij de LCM-leden is dit nog slechts 36%.⁷ Zowel Agalev als SP blijken, als bij deze leden naar politieke sympathieën gepeild wordt, aantrekkelijke alternatieven voor de CVP te zijn.

Op het eerste gezicht lijkt dit opmerkelijk, want de christelijke arbeidersbeweging, met haar vakbond en mutualiteit als twee belangrijkste pijlers, is enorm gegroeid. In 1954 telde het ACV 537.660 leden, momenteel zijn er dat 1.614.526. En ook de christelijke mutualiteit is in ledenaantal enorm gestegen met op dit ogenblik zo'n 4.500.000 aangeslotenen. Als we dit vergelijken met de evolutie van het ledenaantal

van de CVP-PSC, wordt het verschil pas echt duidelijk. In 1954 telde de CVP-PSC nog 210.005 leden en in 1958 was dat zelfs opgelopen tot 250.151. Vandaag is dit voor CVP en PSC samen teruggelopen tot 133.939 leden. De organisatiegraad, d.w.z. de verhouding van het aantal leden tegenover het aantal kiezers, is echter constant rond de 10% gebleven. Terwijl de christelijke arbeidersbeweging dus een enorme groei gekend heeft, is de CVP-PSC zowel in leden- als in kiezersaantal bijna gehalveerd. De politicoloog Stein Rokkan spreekt over verzuiling als twee kanalen met elkaar via specifieke organisatiestructuren verbonden zijn. Het eerste kanaal is het corporatieve: het geheel van socio-culturele (zoals jeugd- en vrouwenorganisaties) en socio-economische organisaties (vakbonden en mutualiteiten). Het tweede kanaal is het electorale: de politieke partij. Die link lijkt dus aan de basis verbroken of alleszins lossier geworden te zijn.

‘Ontzuiling’ heet dit. Volgens Karel Dobbelaere en Jaak Billiet is de identiteit binnen deze organisaties niet volledig verdwenen, maar is ze geheroriënteerd.⁸ Mensen voelen nog iets voor de algemene waardeoriëntaties die deze organisaties voorstaan, maar willen dit niet tot in het extreme doordrukken of daar politieke consequenties aan vasthaken. Genoemde auteurs spreken dan ook over een evolutie van kerks-katholicisme naar socio-culturele christenheid. Luc Huyse gaat nog een stap verder en meent dat deze sociale organisaties slechts politieke concerns zijn die professionele diensten aanbieden aan de burger en zo oligopolische machtsposities uitbouwen. In zijn doctoraal proefschrift onderzoekt Rudi Laermans via een discoursanalyse diverse publicaties van ACW-vormingsorganisaties.

Hij schetst een evolutie, vertrekkend van het propageren van de geloofswaarheid, zoals geïnterpreteerd door de kathoeliek-kerkelijke hiërarchie, naar het uitdragen van door het evangelie ‘geïnspireerde’ waarden.⁹ De radicale afwijzing van de moderne wereld verandert vanaf het einde van de jaren vijftig en maakt plaats voor een gematigd modernistische houding. Na 1968 wordt het christelijk personalistisch welzijnsdiscours overheersend, waarbij de bestaande welvaartssamenleving niet enkel als positief, maar zelfs als ‘post’ beschouwd wordt. De moderniteit wordt niet meer bevochten, ze is een noodzakelijke, maar onvoldoende voorwaarde geworden.

Een laatste voorbeeld om deze evolutie te duiden, is het vergelijken van de zetelverdeling van de vakbonden in de ondernemingsraden met de partijsterkte (uitgedrukt in stemmenpercentages). In 1954 kwam het ACV uit op 36.6%, terwijl de CVP-PSC 41.1% van de kiezers voor zich kon winnen. Bij de jongste sociale verkiezingen haalde het ACV 57%, terwijl de CVP-PSC bij de verkiezingen in 1999 op 20% uitkwamen. Terwijl de CVP in de jaren vijftig aan haar sociologisch maximum zat, is ze nu teruggevallen op haar sociologisch minimum. Volgens Bart Maddens loopt de CVP dan ook op een dalende roltrap.¹⁰ De dioxinecrisis had voor gevolg dat het verlies extra groot werd, maar zorgde niet voor een a-typische verkiezingsuitslag. Zij versterkte het effect van de electorale afkalving, maar is er geenszins de oorzaak van. De extra stemmen die de partij in het verleden wist aan te spreken omdat ze stond voor stabiliteit en bekwaam leiderschap, vielen ten gevolge van genoemde crisis weg. Het ACV verklaart de groeistop in de sociale verkiezingen door er op te wijzen dat het aan zijn sociologisch plafond zit. Dat is dus het opmerkelijke: terwijl de CVP teruggevallen is op een sociologisch minimum zit de christelijke arbeidersbeweging

op haar sociologisch maximum. De koppeling tussen partij, vakbond en ziekenfonds is inderdaad niet meer vanzelfsprekend.¹¹

4. Niet meer gesteund door verzuilde media

In de jaren vijftig stond de strijd tussen de diverse zuilen nog centraal in de berichtgeving. De pers nam actief deel aan de ideologische strijd.¹² Bovendien werden vooral partijloyale journalisten aangetrokken. De minister van Binnenlandse Zaken Piet Vermeylen kon in 1955 de openbare omroep nog verplichten uit te zenden dat de verboden betoging van 26 maart 1955 tegen de wetgeving-Collard mislukt was en dat de “CVP onbekwaam is geweest te Brussel een betoging te organiseren”, dit terwijl er honderdduizend mensen door Brussel marcheerden.

Vandaag is de greep van de politiek op de media veel kleiner geworden. De doorbraak van de televisie heeft ervoor gezorgd dat partijdige berichtgeving *sensu stricto* en *sensu lato* plaatsgemaakt heeft voor een pluralistische. Dit wil niet zeggen dat er vandaag geen banden meer bestaan tussen pers en politiek maar de geïnstitutionaliseerde relaties tussen dagbladen en politieke partijen hebben plaatsgemaakt voor zuiloverschrijdende persoonlijke contacten tussen individuele journalisten en politici.¹³ Bart Distelmans heeft op basis van een inhoudsanalyse van vier dagbladen: *De Volksgazet-De Morgen*, *De Standaard*, *Het Laatste Nieuws* en *Het Volk* deze evolutie inzake berichtgeving in kaart gebracht en hij besluit dat de zuilgebonden berichtgeving niet langer een doorslaggevende rol speelt.¹⁴ Opvallend is verder dat volgens Distelmans *Het Laatste Nieuws* de krant is die nog het meest gekenmerkt wordt door politieke partijdigheid. Niet meer de kranten die traditioneel toegewezen worden aan de twee klassieke grote zuilen, maar wel de krant die ‘aanleunt’ bij de liberale zuil maakt zich nog het meest dienstbaar aan partijpolitiek.¹⁵ Wat ten slotte de partijloyauteit van dagbladjournalisten betreft, geeft het onderzoek van Els De Bens over *De Pers in België* duidelijk weer dat hiervan nog maar weinig sprake is. In een bevraging over het stemgedrag van dagbladjournalisten n.a.v. de verkiezingen van 1991 kwam ze volgend resultaat.

Tabel 1. Stemgedrag onder dagbladjournalisten bij de verkiezingen van 24.11.1991

Stemgedrag	N	% onder journalisten	Effectief stem% in Vlaanderen
CVP	31	12.7	26.9
SP	58	23.7	19.4
PVV	45	18.4	19.0
VU	30	12.2	9.3
Agalev	77	31.4	7.8
Vlaams Blok	5	2	10.3

Wij hebben de resultaten van 1991 van de partijen (uitgedrukt in stempercentages) er ter vergelijking naast geplaatst.¹⁶ Wat opvalt, is de belangrijke oververtegenwoordiging van Agalev evenals de ondervertegenwoordiging van de CVP. Ook als we dit vergelijken met het marktaandeel van de verschillende ideologische strekkingen zoals De Bens ze kwalificeert, bekomen we een opmerkelijk verschil. De kranten die in haar categorisering tot de katholieke strekking behoren (*De Standaard*, *Het Nieuwsblad*, *De Gentenaar*, *Het Volk*, *Gazet van Antwerpen*, *Gazet van Mechelen*, *Het Belang van Limburg*) hebben in 1996 samen een marktaandeel van 66.7%, terwijl slechts 12.7% van de journalisten voor de CVP stemt. *De Financieel Economische Tijd* heeft in 1996 een marktaandeel van 3.5%, terwijl *Het Laatste Nieuws*, *De Nieuwe Gazet* en *De Morgen* samen goed zijn voor 29.3%.

5. Niet meer determinerend in agendasetting

Onder de regering-Van Acker slaagden de christen-democraten erin de onderwijskwestie op de agenda te plaatsen, alhoewel Onderwijsminister Collard er een ferm schot voor de boeg aan gaf. In zijn streven om de onderwijswetgeving van zijn voorganger Pierre Harmel ongedaan te maken, ontsloeg hij 110 permanente interimarissen met een diploma van het vrij onderwijs die door Harmel in het officieel onderwijs benoemd waren. Deze tactische vergissing doorkruiste volledig de aanvankelijke onderhandelingsbereidheid die bij beide partijen aanwezig was. Collards initiatief zorgde immers niet enkel voor een 'syndicale' actie, maar ook voor een 'politiek' antwoord. Sociale en levensbeschouwelijke dimensies kwamen samen door toedoen van de regering.¹⁷

Vandaag bepaalt de oppositie de agenda niet meer, niet in het minst omdat er geen sprake meer is van 'de' oppositie, maar wel van meerdere opposities. De regering-Verhofstadt gaat meer omzichtig te werk en hoedt zich ervoor de christelijke arbeidersbeweging tegen zich in het harnas te jagen. Voor Agalev en SP is de christelijke arbeidersbeweging 'een begerige bruid' en deze laatste heeft het soms dan ook moeilijk haar achterban te overtuigen van haar opstelling om de CVP niet als enige maar wel als eerste gesprekspartner te beschouwen. Dit is des te meer het geval als deze paars-groen(gele) regering(en) erin slagen om akkoorden en CAO's te kunnen afsluiten, wijl dit onder de vorige regering niet gelukt is (denken we maar aan de akkoorden met de zachte sector). Ook de verhoging van de laagste lonen, sociale uitkeringen en pensioenen, het Zilverfonds en andere sociale maatregelen die de socialistische en groene ministers voorstellen en verdedigen, klinken de christelijke arbeidersbeweging als muziek in de oren. Van een koppeling van syndicale en politieke actie lijkt er dus geen sprake, integendeel. Als het ACW dan nog door beide regeringspartijen gevraagd wordt om haar expertise ter beschikking te stellen van kabinetten en ministeriële werkgroepen, is zo'n koppeling anno 2000 *de facto* uitgesloten.

6. Aanwezigheid van politieke beleidsconsensus tussen meerderheid en CVP-oppositie

De koningskwestie zorgde voor een tijdelijke opschorting van de Belgische pacificatiebesluitvorming. De homogene CVP-meerderheid tussen 1950 en 1954, afgewisseld met de linkse meerderheid tussen 1954 en 1958, zorgden ervoor dat de tegenstellingen een nieuw hoogtepunt bereikten. Om zichzelf te bewijzen, maakte de ene

meerderheid komaf met het beleid en de wetgeving van de andere. Bovendien maakte toenmalig BSP-voorzitter Max Buset er geen geheim van dat hij via het onderwijs de macht van de CVP in Vlaanderen wilde breken.

De regering-Verhofstadt is niet uit op polarisatie met de achterban van de oppositie. Een anti-CVP-gevoel mag dan wel leven ten aanzien van de leiding van die partij, dit vertaalt zich vandaag niet in de beleidsprioriteiten. Met het concept van de actieve welvaartsstaat is deze regering erin geslaagd aan de burgers (en ook aan de CVP-achterban) een inspirerend project voor te stellen. Alhoewel niet fundamenteel verschillend, oogt het aantrekkelijker dan het tewerkstellingsbeleid onder de vorige regering, waarbij vooral het repressief karakter ervan benadrukt werd. De actieve welvaartsstaat zorgt niet voor breuklijnen tussen de meerderheid en de christen-democratische oppositie, waardoor profilering van de oppositie moeilijker wordt. Kritiek op het huidig begrotingsbeleid - vooral door voormalig Begrotingsminister Herman Van Rompuy - klinkt wel geloofwaardig, maar werkt weinig inspirerend. Het zijn vooral negatieve commentaren en het komt wat droogjes over. Het gezin werd na de verkiezingen als 'profileringssitem' naar voren geschoven. Onderbouwde teksten met overzichten van maatregelen over wat in het verleden reeds door de CVP voor het gezin gedaan werd, kunnen niet verhinderen dat deze actie ongeloofwaardig overkomt. "Eerst veertig jaar aan de macht en het dan pas opnemen voor het gezin", doet ook menig CVP-militant het hoofd schudden.

Ook wat de ethische problemen, zoals het euthanasiedossier, betreft, zorgen de verschillende filosofische en ideologische uitgangspunten niet voor een polarisatie. De blokkeringsparagraaf uit het vorige regeerakkoord waardoor geen voorstellen terzake in het parlement konden besproken worden die niet de goedkeuring van alle regeringspartijen wegdroegen, heeft plaatsgemaakt voor een meer open uitgangspunt, in het regeerprogramma althans. "In het zoeken naar antwoorden op de ethische vraagstukken en uitdagingen kiest de regering voor een aanpak die breekt met het verleden. In plaats van het debat te duwen in het carcan van de regeringssolidariteit en het zo afhankelijk te maken van een consensus onder meerderheidspartijen, zal het parlement zijn volle verantwoordelijkheid kunnen opnemen en dit op basis van ieders individueel geweten en overtuiging", zo klinkt het in het regeerakkoord. De onhandigheid van de meerderheidspartijen om eerst de violen op elkaar af te stemmen en te komen tot een consensus rondom een gemeenschappelijk wetsvoorstel, druist in tegen de filosofie van het regeerakkoord. De CVP, op haar hoede om niet in de conservatieve hoek geduwd te worden, voelt zich door deze methode terecht uitgesloten. En zij krijgt in haar inhoudelijke kritiek onverwachts bijval van Etienne Vermeersch, voorzitter van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek. Zowel de CVP als enkele regeringspartijen (PRL en Ecolo) laten intussen weten te streven naar een voorstel dat over meerderheid en oppositie heen gedragen wordt.

7. Geen verschil tussen werkelijk en wettelijk land

Tijdens de regering-Van Acker deed de CVP er alles aan om aan te geven dat er groot verschil was tussen het wettelijke land (vertegenwoordigd door de regering) en het werkelijke land, en vooral in Vlaanderen voelden velen dit ook zo aan. Zo organiseerde het Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie vanaf 14 mei 1955 een nationaal petitionnement tegen de wetgeving-Collard, dat 2.179.209 mensen onderte-

kenden. Hiermee wilde het bewijzen dat de regering-Van Acker en zeker het beleid van minister Collard niet op de instemming van een meerderheid van de bevolking kon rekenen. Dat er méér ondertekenaars dan CVP-kiezers waren, werd door de CVP handig uitgespeeld: het was een bewijs dat het regeringsbeleid niet enkel door de CVP en haar achterban afgekeurd werd, maar door een nog groter deel van de bevolking.

Deze regering wil opnieuw de prioriteit van de politiek vooropstellen.

Vandaag kan het beleid op heel wat meer instemming rekenen. Volgens een *Knack*-enquête evalueert 42% van de burgers het huidige beleid als zeer goed tot goed en 76% minimaal min of meer goed. Opvallend is tevens dat de huidige regering ook door 44% van de CVP-kiezers als goed tot zeer goed beoordeeld

wordt. Nog opmerkelijker is dat, nog steeds volgens deze enquête, 29% van de burgers de CVP nog steeds in de regering plaatst.¹⁸ Het is voor de CVP blijkbaar moeilijk om zich als een werkelijk alternatief voor het huidige beleid aan te dienen. Wijl onder de regering-Van Acker de CVP-oppositie zich wel nog als een alternatief kon profileren, is vandaag die rol weggelegd voor het Vlaams Blok. De CVP heeft het moeilijk om wezenlijke en inspirerende alternatieven voor te stellen. Het Blok heeft daar minder last van: zijn alternatief is wezenlijk en voor een deel van de bevolking blijkbaar inspirerend, maar voor een christen-democratische partij onaanvaardbaar.

8. Niet meer gesteund door buitenparlementaire oppositie

In de zomer van 1954, enkele maanden na het aantreden van de linkse regering-Van Acker, werd reeds een initiatief genomen om de houding van de katholieke organisaties tegenover de schoolpolitiek te coördineren. Vertegenwoordigers van de Federatie der Katholieke Vrouwen, het ACV, de Boerenbond, het NCMV en het ACW waren aanwezig. In eerste instantie bleef de CVP hier dus afwezig. Na de beslissing van minister Collard op 29 augustus 1954 om 110 interimarissen te ontslaan, reageerde de christelijke vakbond onmiddellijk; de CVP pas een maand later. Op 23 september 1954 kreeg de parlementaire en buitenparlementaire oppositie werkelijk gestalte. Alle geledingen van de katholieke zuil (de arbeidersbeweging, de Boerenbond, de middenstandsbeweging, de werkgevers, het katholiek onderwijs...) werden in deze actie gemobiliseerd via het speciaal daarvoor opgericht *Nationaal Comité voor Vrijheid en Democratie*. Ook werd de oppositie inhoudelijk verruimd: niet een regeringsbeslissing werd aangevochten, maar hogere waarden zoals vrijheid en democratie waren in gevaar. Toch bepaalde de CVP de strategie van de parlementaire én buitenparlementaire oppositie. Theo Lefèvre was niet enkel voorzitter van de partij, maar ook van het Comité en deze personele unie waarborgde een uniforme lijn.¹⁹

De CVP kan vandaag geen beroep meer doen op een zelfde buitenparlementaire oppositie, laat staan dat zij kan mobiliseren rond hogere waarden die op dit ogenblik in het geding zouden zijn. De aanwezigheid van een belangrijke politieke beleidsconsensus is hiervan mee de oorzaak. Maar belangrijker nog is het feit dat de hoogdagen van georganiseerde massamobilisatie voorbij zijn. De Witte Mars kon nog ruim driehonderdduizend mensen op straat brengen, maar dit is dan ook een voorbeeld

van de antipode van de massamobilisatie die de jaren vijftig gekenmerkt heeft. Deze mars ging niet uit van grote organisaties die rondom een duidelijk eisenpakket mobiliseerden en de straat optrokken. De Witte Mars was politiek ongrijpbaar. Toenmalig eerste minister Jean-Luc Dehaene ontving de ouders en vroeg hun wat hun grieven waren. Hij beloofde een centrum voor vermiste kinderen (*Child Focus*), de garantie voor de vrije werkzaamheid van de commissie-Dutroux, extra ondersteuning van het onderzoek in Neufchâteau en verbeteringen aan het juridisch statuut van de rechten van het slachtoffer. Al deze vier eisen werden binnen het jaar ingewilligd en nog een hele reeks andere maatregelen werd genomen om het justitieapparaat te hervormen. Toch bleef de onvrede aanwezig. Het grote probleem, zo stellen Stefaan Walgrave en Benoît Rihoux terecht vast, is dat “de verzuchtingen van de witte burger haaks staan op de voorgestructureerde belangenverdediging, dat ze de grote breuklijnen waarrond de Belgische politiek is opgebouwd doorkruisen, dat ze het ‘vertalend petje’ van de grote intermediaire organisaties te boven gaan. De witte burger is niet in één bepaalde politieke en maatschappelijke hoek te situeren.”²⁰ Deze analyse van de Witte Mars en de ‘witte burger’ illustreert een diepere wijziging in het politiek bestel. “De nieuwe burger staat kritisch tegenover structuren, instellingen en organisaties waarin hij zichzelf met zijn verlangens en verzuchtingen niet meer kan terugvinden. (...) Hij neemt het ook niet langer dat intermediaire organisaties, zoals vakbonden en andere organisaties op het middenveld, zijn vragen samenbundelen, ordenen en hiërarchiseren en met dat gefilterd pakket naar de politiek stappen”, vervolgen Walgrave en Rihoux.²¹ Het maatschappelijk middenveld en de politieke partijen slagen er onvoldoende in om verzuchtingen te kanaliseren en via beleidsbeslissingen van een antwoord te voorzien. De Witte Mars vergelijken met de betoging tegen de schoolwetgeving van 26 maart 1955 is twee antipoden tegenover mekaar plaatsen.

9. Toe aan ideologische zelfbevraging

Van een ruime ideologische zelfbevraging was in 1954 geen sprake, wel integendeel. De schoolstrijd zorgde opnieuw voor een bindend effect. De interne verdeeldheid als gevolg van de afloop van de koningskwesitie en het weinig krachtadig beleid onder de vorige homogene regeringen maakten plaats voor een grote eendracht voor ‘de ziel van het kind’. De schoolstrijd bracht een herconfessionalisering van de partij in uitgangspunten en profilering teweeg. Het Kerstprogramma van 1945 waarin te lezen stond dat de CVP zich openstelde voor geloven en niet-gelovigen en waarin het confessioneel karakter van de partij uitdrukkelijk werd verworpen, werd even vergeten. Vooral de jonge garde binnen de CVP die in 1945 de partij met enige moeite afstand had doen nemen van haar confessioneel karakter, zag die nadrukkelijke katholieke profilering tijdens de schoolstrijd met lede ogen aan. Rik Vermeire en Lode Vanhove besloten in 1959 dan ook: “Niettegenstaande haar uitnodiging tot gelovigen en ongelovigen om een politieke actie te organiseren op basis van historische waarden, (is) de CVP er niet in geslaagd een groep op niet-confessionele basis te vormen”.²² De ideologische kater zou pas komen na de oppositieperiode. Met de ondertekening van het Schoolpact werd immers expliciet de vraag gesteld naar de zin van een christelijke partij in een filosofisch gepacificeerd politiek klimaat. Dat de CVP in 1958 verder van een gedeconfessionaliseerd profiel stond dan in 1945, hielp haar uiteraard niet om haar een toekomstgericht programma mee te geven. Een nieuwe bezinning

over de fundamente van de doctrine drong zich dan ook op. Tussen 1959 en 1961 was er binnen het Studie- en Documentatiecentrum een *commission pour l'examen de la doctrine* actief. Leo Tindemans bracht in 1960 op het congres van Charleroi de resultaten van die werkzaamheden naar voren.²³

Vandaag is de oppositiekur niet van die aard om eenmakend te werken. De vraag naar haar toekomstige positionering dringt zich op en verschillende posities worden ingenomen. Volgens Gerard Deprez is er "voor een christen-democratie die de ruggraat van het politieke leven vormt, geen perspectief meer"²⁴ en een aantal voor- aanstaande leden binnen de christen-democratie bepleit een centrum-rechtse op- stelling, niet in het minst als een soort van zelfopoffering om het Vlaams Blok te bestrijden. Zo stelt ook Mark Eyskens zich de vraag of er nog wel plaats is voor een centumpartij: "Dat is maar mogelijk in een niet-bipolair politiek landschap. Overal in Europa en elders zie je een evolutie naar een stelsel van twee grote blokken: cen- trum-rechts en centrum-links".²⁵ Maar de officiële partijlijn blijft bij het bezetten van het politieke centrum. De partij voelt er niets voor de raad van Patrick Stouthuysen op te volgen die verklaarde dat "in Vlaanderen alle partijen - op het Vlaams Blok na - zich centrum-links (positioneren). Eigenlijk bestaat er hier te lande een opmerke- lijke links-liberale consensus. (...) Hier bestaat geen centrum-rechtse of conserva- tieve partij, zoals de VVD of de CDU, die de spreekbuis vormt van de behoudsge- zinde burger. Naarmate alle partijen opgeschoven naar het links-liberale centrum, groeide de aanhang van het Vlaams Blok. Als de CVP zichzelf en de democratie een dienst wil bewijzen, schuift ze een stuk op naar rechts".²⁶ Stouthuysen herformuleerde hiermee de suggestie van Johan Leman, wat deze laatste trouwens niet in dank afgenomen werd. Maar de CVP-leiding is beducht voor een verrechtsing van de par- tij, niet in het minst omdat dit de samenwerking met en de steun van de christelijke arbeidersbeweging dreigt te hypothekeren. De partij kan een aantal centrum-rechtse figuren onder haar militanten en haar mandatarissen dulden, daar is het tenslotte een volkspartij voor. Maar bij een verrechtsing van de partij in haar geheel dreigt de CVP haar belangrijkste ideologische en politieke steunpilaar te verliezen. Dat men vanuit progressieve intellectuele kringen de CVP zo'n strategie aanbeveelt, is natuurlijk niet los te zien van het streefdoel van Agalev en SP om de christelijke arbeidersbeweging te betrekken in een grote progressieve formatie. *Het Sienjaar* van Maurits Coppieters en Norbert De Batselier mag dan al dood en begraven zijn, dat het ACW (voorals- nog) niet gebroken heeft met de CVP blijft in deze kringen een doorn in het oog.

Maar intussen is het drummen in het centrum. De links-liberale consensus waarover Patrick Stouthuysen het heeft en de derde-weg-strategie van zowel liberalen als so- cialisten in België brengen het authentieke centrum in gevaar. De Italiaanse politiek- filosoof Roberto Bobbio maakt een onderscheidt tussen een *included* en een *in- clusive middle*. Het *included middle* probeert z'n plaats te vinden tussen de twee opposities zonder de links-rechtspolarisatie op zich te willen elimineren en daagt de twee polen uit door een alternatief te zijn. Het is een praktische politieke opstelling zonder ideologische pretenties. «The *included middle* is neither right nor left», aldus Roberto Bobbio. Het *inclusive middle* wil de twee opposities incorporeren in een grotere synthese en is «both left and right». Hier vormt het midden wel een derde weg: het is geen compromis tussen links en rechts, maar het is overstijgend. Hier

wordt het midden wel ideologisch onderbouwd. De vraag voor de CVP (en ook de opgave) is voor welk centrum zij wenst te staan en hoe zij dat midden een herkenbaar en eigentijds profiel kan geven dat haar kan onderscheiden van de anderen.

10. Geen fundamentele rekeningen meer te presenteren

De CVP belandde in 1954 in de oppositie na een uiterst moeilijke regeerperiode. Dankzij de koningskwestie had ze in 1950 de meerderheid bekomen, maar de mislukking om Leopold III opnieuw op de troon te brengen, had ze de meerderheid *de facto* doen verliezen. De spanningen hieromtrent binnen de partij waren groot en er werd zelfs een interne onderzoekscommissie opgericht die de trouw van de eigen leiding aan de vorst moest onderzoeken. Een aantal prominente leiders werd tijdelijk van het voorplan gehouden, waardoor er een machtsvacuüm ontstond. Tijdens haar homogeen bewind verwisselde de CVP driemaal van eerste minister en dit alles deed haar zelfvertrouwen geen deugd. De malaise was in 1954 dus groot en de tactische fouten van de regering-Van Acker vormden een goede aanleiding om revanche te nemen. De socialisten hadden tijdens de koningskwestie aangetoond dat zij misschien geen meester waren in het parlement, maar wel ‘van de straat’. De CVP-achterban verweet haar leiding om voor die agitatie gezwicht te zijn. Nu konden de rollen omgekeerd worden en leefde bij een deel van haar achterban de wil om de regering een koekje van eigen deeg te bakken.

Tussen 1950 en 1958 waren dus omwille van deze omgevingsfactoren de stimuli weg om te komen tot compromisvorming en een pacificatiepolitiek. Niet alleen ten aanzien van de tegenstrever werd het voeren van een nationale politiek onmogelijk. Meerderheid en oppositie vonden het niet opportuun om ten aanzien van de tegenstrever een blijk van verzoening te geven, een aantal pogingen ten spijt. Zo trachtte Pierre Harmel tussen 1950 en 1954 wel degelijk een nationale onderwijspolitiek te voeren en meende hij dat een echt onderwijspluralisme enkel dan kon bestaan als de verschillende netten volwaardig uitgebouwd werden, zodat de keuze van de ouders echt gegarandeerd zou zijn. Maar hij werd teruggefloten door zijn partij en vooral door de kerkelijke hiërarchie die een *modus vivendus* op het ogenblik dat de CVP over een homogene meerderheid kon beschikken, niet zag zitten en vond dat toegevingen ten aanzien van het officieel onderwijs uit den boze waren.²⁸

De grote ommekeer die deze regering wil teweegbrengen, betreft ‘de verstoorde relatie tussen burger en politiek’.

Maar in tegenstelling tot in 1954 is het in 1999 niet zo duidelijk in welk opzicht er met het verleden moet gebroken worden. Volgens de federale regeringsverklaring is er een indringende vraag naar “een beter en ander bestuur” omdat “de overheid er inderdaad in het verleden onvoldoende in geslaagd is zich aan te passen aan de nieuwe tijd. Vastgeroeste politieke verhoudingen blokkeerden de weg naar een toekomstgericht beleid. Er ontstond een breuk met de bevolking wier vragen, noden en zorgen onvoldoende tegemoet getreden werden. De verstoorde relatie tussen burger en politiek leidde tot onbegrip en frustraties. Zo groeide een spanningsverschil

dat zelfs de fundamenteën van onze democratische rechtsstaat dreigt aan te tasten. Het massaal protest van honderdduizenden burgers in het najaar van 1996 was hiervan de meest zichtbare uiting.”

In 1954 ging het nadrukkelijk om het breken met een bepaald beleid. Maar dit is nu niet meer het geval. Op het vlak van het begrotingsbeleid zetten de federale en deelstatelijke begrotingsministers alle zeilen bij om te overtuigen dat het orthodoxe begrotingsbeleid zou gehandhaafd blijven. Op sociaal-economisch vlak heerst er een grote politieke consensus omtrent de filosofie van de actieve welvaartsstaat en meerderheid en oppositie bevechten elkaar omtrent het auteursrecht ervan. Zelfs op ethisch vlak - *in casu* de euthanasieproblematiek - klinkt verzoenende taal. De nieuwe regering brengt, wat een oude kwaal zoals de benoemingen betreft, in de praktijk ook weinig terecht van een nieuwe politieke cultuur (NPC). De benoemingen van de minister van Buitenlandse Zaken Michel in het ambassadeurskorps, de notarisbenoemingen van minister van Justitie Verwilghen, de benoeming van zuster Reynders in Luik enz. tonen aan dat deze kwaal nog niet uitgeroeid is. En zelfs de groene NPC-puristen laten bij monde van hun Kamerfractie leider Jef Tavernier weten dat met betrekking tot de politieke benoemingen “niet meedoen als een naïviteit beschouwd wordt”.

De grote breuk die deze regering wil maken en de grote ommekeer die zij wil teweeg brengen, betreft ‘de verstoorde relatie tussen burger en politiek’. De drie (en in Vlaanderen vier) Vlaamse partijen willen zich op de nieuwe politieke bestuurlijke breuklijn profileren: referendum over bestuurlijke vernieuwing, voorstellen over de afschaffing van de kabinetten, rechtstreeks verkiezen van de burgemeester, halveren van de lijststem... kortom, het dichterbij betrekken van de burger bij het bestuur is de breuklijn waarmee deze regering *het verschil* wil maken. Maar dit verschil appelleert niet meer aan de oude breuklijnen waar de grote partijen nog op steunen.

Of toch? Het wegvallen van de christen-democratie als belangrijkste actor binnen de Belgische politieke besluitvorming zorgt voor het verdwijnen van een zekere politieke cultuur: de overlegcultuur. De CVP was als *catch-all partij* het politiek systeem in het klein: verschillende – en soms tegenstrijdige – belangen werden er gewikt en gewogen alvorens een standpunt ingenomen werd. Zowel werknemers- als werkgeversverenigingen werden eerst geraadpleegd alvorens een beslissing genomen werd: de concertatie in plaats van de contestatie was een cultuur van de christen-democratie. Aan het streven naar verzoening over klassen heen in plaats van het zich als katholieken laten verdelen tussen arbeiders, patroons, boeren en kleinburgerij dankt zij grotendeels haar ontstaan. “De klassenstrijd is tegen de natuur”, zo klinkt het in *Rerum Novarum* (1891) alsook “eendracht baart schoonheid en orde in de dingen” (RN, 15). Maar de *Nieuwe Toestanden* uit de encycieliek van Leo XIII staan ver van de *Nieuwe Tijd* van de regering-Verhofstadt. Die geeft te kennen dat ze keuzen wil maken in plaats van een beleid te voeren dat de kool en de geit wil sparen, zoals het de CVP verweten wordt. Het streven naar consensus behoort tot de oude politieke cultuur. Het burgerschapsdebat van het begin van de jaren negentig dat mee door Guy Verhofstadt en zijn *burgermanifesten* aangezwengeld werd, krijgt nu zijn politieke doorvoering. De toenmalige weerstand, die niet enkel bij christen-demo-

craten, maar ook bij socialisten en groenen te horen was, lijkt nu bijna verstomd. Mieke Vogels en Jos Geysels maakten in hun *Politieke herbebossing* veel bezwaren tegen wat zij de burger-opteldemocratie van de VLD noemden.⁽²⁹⁾ Zij reageerden ook tegen de liberale idee dat de democratie moest gesaneerd worden door de rechtstreekse band tussen kiezer en verkozene te herstellen. Ook bij socialisten kon een dergelijke verwerping van de burgermanifestideeën teruggevonden worden. Geschriften van politicologen en sociologen zoals die van Mark Elchardus waren 'in' in socialistische middens.⁽³⁰⁾ Maar zijn voorbehoud ten aanzien van het utilitair burgerschapsmodel van Guy Verhofstadt krijgt vandaag blijkbaar nog maar weinig gehoor.

GELIJKENISSEN

1. Sociale organisaties blijven aanwezig

In 1954 was de invloed van de sociale organisaties bijzonder groot. Dankzij hun medewerking kon de CVP in 1954-1955 massaal mobiliseren. Hun steun was uitdrukkelijk en uitgesproken. In ruil daarvoor werd het gros van de verkiesbare plaatsen op de lijst zorgvuldig voorbehouden voor de drie standen. 35% van de kandidaten behoorde tot het ACW, 23% tot de Boerenbond en 17% werd erkend door het NCMV. 21% van de kandidaten zetelde als onafhankelijke of standenloze.

Na de jongste regeringsvorming hadden velen het uiteenvallen van de CVP verwacht vanuit de idee dat zij de macht nodig heeft om de verschillende gelederen te kunnen samenhouden. En ook binnen de partij wordt angstvallig gekeken naar de posities die de organisaties en de bewegingen uit het maatschappelijk middenveld zouden innemen. Zo voorspelt voormalig senator An Hermans dat christelijke sociale organisaties wellicht hun onafhankelijkheid tegenover de politiek zouden onderstrepen en het vertrouwde bondgenootschap met de CVP nog meer op losse schroeven zouden zetten.⁽³¹⁾ Ondanks de heftige pogingen van SP en vooral Agalev om de 'linkervleugel' van de CVP voor zich te winnen en de christelijke arbeidersbeweging het hof te maken, lijkt deze laatste niet geneigd om de banden met de CVP te herzien. Het ACW blijft met alle partijen contacten onderhouden, maar een structurele samenwerking ziet het echter nog steeds enkel met de CVP zitten. Ook de christelijke arbeidersbeweging lijkt immers met de CVP in de oppositie een herademing gevonden te hebben. Zij kan nu zonder enige remming haar sociale eisen kenbaar maken. Onder de vorige coalitieregeringen met socialisten had zij het immers niet steeds gemakkelijk om in haar standpuntbepaling voluit te kunnen gaan. Daarenboven werd ze vaak voorbijgestoken door eisen van de socialistische arbeidersbeweging. Nu kan ze een iets grotere radicaliteit aan de dag leggen en moet ze geen rekening meer houden met de hele politieke agenda. Het ACW blijft 55% van de CVP-mandatarissen erkennen als politici waarmee zij bevoorrechte relaties wenst te onderhouden. De politieke actualiteit wordt met hen op geregelde tijdstippen in politieke comités doorgenomen, alsook worden de contacten met de regering en met kabinetten doorgebrieft.

Het NCMV veranderde op 28 mei jl. zijn naam officieel in *Unizo* (Unie van Zelfstandige Ondernemers). "Na één jaar voorbereiding kwam de nieuwe naam er

om op die manier sterker aan te sluiten bij de evolutie binnen het ledenbestand. Tegelijk is de nieuwe naam een duidelijk signaal. De organisatie wil, zoals in het verleden, open staan voor alle zelfstandige ondernemers uit Vlaanderen en Brussel en op een onafhankelijke manier nog sterker opkomen voor de belangen van alle zelfstandigen, KMO en vrije beroepen”, zo klinkt het officieel. Het NCMV heeft al langer lossere banden met de CVP, in vergelijking met het ACW. Toch zijn deze relaties met de naamsverandering en sinds 13 juni 1999 niet grondig gewijzigd. In de nieuwe opdrachtverklaring van Unizo staat te lezen dat “de Unizo-standpunten automatisch gebaseerd worden op een christelijk-personalistische mens- en maatschappij-opvatting”. En sedert de jongste parlementsverkiezingen erkent deze organisatie nog bijna één op vijf van de CVP-parlementsleden als ‘haar kandidaat’. De eigen autonomie wordt sterker dan vroeger benadrukt, alsook zijn politieke ongebondenheid, maar *de facto* blijft ook het Unizo met slechts één partij op structurele basis (via politieke comités) contacten onderhouden. Een aantal CVP’ers is bij de eerste Unizo-conventie dan ook meer dan welkom. Voorzitter Rik Jaeken laat immers weten dat “onze goede relatie met de CVP blijft bestaan. Ook na de naamsverandering. (...) Maar we sluiten ons niet af van de andere partijen en praten dus ook met de partijen die de paarse coalitie maken.”³²

Tabel 2. Standenvertegenwoordiging (uitgedrukt in procenten over de verschillende parlementen heen)³³

	ACW (%)	Boerenbond (%)	NCMV (%)	Standenloos (%)
1954	35	23	17	21
1999	55	17	19	9

De Boerenbond dreigde bij het aantreden van deze regering het grootste slachtoffer te worden. Deze organisatie werd door groene partijen in het verleden niet enkel omwille van milieuredenen gevisieerd (denken we maar aan het Mest Actie Plan), maar bovendien kwam zij in de dioxinecrisis in een sterk defensieve positie te zitten. Karel Pinxten werd afgeschilderd als een waterdrager van de Boerenbond en het ministerie van Landbouw als de institutionele belangenvertegenwoordiger ervan. In het eindverslag van de dioxinecommissie is hiervan echter niets terug te vinden. En ook wat het Mest Actie Plan betreft, ervaart de Vlaamse minister van Landbouw dat de Boerenbond een professionele drukingsgroep is en heeft Vera Dua het moeilijk om strengere reglementeringen op te leggen. De relatie van de Boerenbond met de CVP blijft alsnog onveranderd en wordt in vergelijking met de twee andere sociale organisaties nog het minst in vraag gesteld. Hij wordt ook relatief het best ‘bediend’ door de partij. De Boerenbond heeft steeds zo’n kleine 20% van de parlementsleden mogen leveren, terwijl het aantal boeren er opmerkelijk op achteruit gegaan is.

Ondanks de ontzuiling aan de basis, is daarvan aan de top weinig merkbaar. In 1946 telde de partij onder haar parlementsleden 34% onafhankelijken, vandaag is dit nog slechts 9%. Als we dit in absolute cijfers uitdrukken, is het verschil nog groter. In 1954 telden de CVP-fracties samen nog 25 onafhankelijken, vandaag zijn er dat (volgens *de Financieel Economische Tijd*) nog slechts vijf. De ontzuiling aan de top is dus vooralsnog geen feit en de prognose van vele middenveld- en zuilwatchers: dat dit

snel zou plaatsvinden als de CVP eenmaal in de oppositie zou zitten, wordt (voorlopig) niet bewaarheid. De CVP maakt intensief werk van het uitbouwen van netwerken met verschillende groepen, organisaties en individuen. Zij wil niet dat haar sociaal kapitaal, waarover zij dankzij haar jarenlange regeringsdeelname heeft kunnen beschikken, nu zou verwaarloosd worden.

De relaties met de sociale organisaties zijn in zekere zin zelfs hartelijker geworden. Wijl die in het verleden nogal eens als 'bemoeizuchtig' en 'verlamvend' omschreven werden, is de partij vandaag blij dat ze door hen niet in de steek gelaten wordt. Scherpe opmerkingen over de grote mobilisatie bij de voorbije lijstvorming en het gebrek aan mobilisatie tijdens de verkiezingscampagne, zijn geluwd.

2. Spanningen op sociaal-economisch vlak binnen regering

De sociaal-economische programma's van liberalen en socialisten verschilden in 1954 sterk van mekaar. Onder druk van de liberale regeringspartner waren de socialisten genoodzaakt om op sociaal-economisch vlak sterk in te binden en de socialistische partijvoorzitter Max Buset verkoos de sociale politiek ondergeschikt te maken aan de schoolpolitiek.³⁴ Immers, het antiklerikalisme was het belangrijkste segment tussen twee regeringspartners die het vooral op sociaal-economisch vlak grondig met elkaar oneens waren.³⁵ Maar zelfs op dit vlak ondergingen de liberalen de hele kwestie over de schoolpolitiek in plaats van ze mee richting te geven. Jan Frans en Liesje Raemdonck hebben het zelfs over de "schoolpolitieke nietszegendheid van de liberalen" in die periode.³⁶

Zowel binnen de socialistische als binnen de liberale partij groeide het verzet tegen de politiek van de regering-Van Acker, weze het elk om eigen redenen. Binnen de socialistische partij groeide het verzet tegen het sociaal conservatisme van de regering. Ook het feit dat de christelijke vakbond door de terughoudendheid van de socialisten zich op sociaal-economisch vlak progressiever kon profileren, zorgde voor ongemak bij nogal wat, vooral Waalse, socialistische syndicalisten. Onder de homogene CVP-regeringen tussen 1950 en 1954 had het ACV al meer dan eens zijn ongenoegen laten blijken over de gevoerde sociaal-economische politiek, maar vanaf 1954 kon het echt voluit gaan. Met eisen zoals de vijfdaagse werkweek en een vermindering van de arbeidsduur werden de regering en het ABVV onder druk gezet. Bij de sociale verkiezingen van 1958 was het effect van deze verhoogde strijdbaarheid duidelijk merkbaar.

De greep van de politiek op de media is veel kleiner dan vroeger.

Binnen de liberale partij groeide vooral langs Vlaams-liberale zijde flink verzet. De centralistische en etatiserende tendensen van de socialisten was voor een grote groep moeilijk verteerbaar. De verwijten van de toen nog jonge Frans Grootjans in het *Volksbelang* gaven een publieke uitdrukking aan dit ongenoegen. *De Standaard* speelde hierop in en riep op tot het verwerpen van het "marxistisch staatstotalitarisme".³⁷ Volgens Frans en Raemdonck waakte deze Vlaams-liberale groep er dan ook over dat de deur op een kier bleef staan voor contacten met de CVP.

Ook vandaag zijn er spanningen merkbaar tussen socialisten en liberalen op het sociaal-economisch terrein. De onenigheid inzake de profilerings*sitems* van beide partijen (voor de liberalen de belastingverlaging en voor de socialisten het veiligstellen van sociale zekerheid en pensioenen) zijn hiervan voorbeelden bij uitstek. Maar toch lijkt het er niet op te wijzen dat dit zou leiden tot een sociaal-economische stuurloosheid. Enerzijds zorgt de voorspoedige groei en een aantal onverwachte meevalers (zoals de hoge belastingontvangsten uit de benzineprijzen) voor een grote financiële ruimte waardoor de kans dat aan de eisen van beide partijen kan tegemoet gekomen worden, groot wordt. Zolang de economische groei zorgt dat men genoeg 'laken' voor de schaar heeft, blijft dit probleem beheersbaar. Daartegenover is er de overeenstemming rondom het principe van de actieve welvaartsstaat, waardoor het sociaal-economisch beleid bij de burger alleszins niet als immobiel gezien wordt.

3. Perceptie van oppositie: één tegen allen

In 1959 schreven Rik Vermeire en Lode Vanhove een boek met als titel *CVP zwakte en sterkte*. Het verscheen net nadat de CVP vier jaar oppositie achter de rug had. Over het naar de oppositiebanken verwijzen van de CVP door de eerste paarse regering onder leiding van Achiel Van Acker schreven de auteurs: "De tegenstanders van de CVP waren psychologisch tegenover zichzelf en de buitenwereld verplicht de CVP in de oppositie te drijven. Zij waren daarenboven psychologisch even sterk verplicht gedurende vier jaar samen te regeren. (...) Alleen in die omstandigheden konden socialisten en liberalen er zich tegenover hun kiezers en de openbare opinie op beroemen dat zij een even grote en zelfs grotere regeringsstabiliteit konden waarborgen".³⁸ De vraag of de CVP tijdens de regeringsvorming in 1954 werkelijk door de socialisten en/of liberalen in de oppositie gedreven werd en of zij de kansen voor regeringsdeelname niet verkwaanseld heeft, zijn nog niet helemaal opgehelderd. Volgens Gaston Eyskens hebben de tegenstrijdige signalen van diverse kopstukken van de partij, zowel ten aanzien van de koning als ten aanzien van de BSP, ertoe geleid dat de CVP in de oppositie belandde. Volgens hem was het vooral Theo Lefèvre die tegen een BSP-regering gekant was en hebben de socialisten pas bij gebrek aan positieve signalen een regering met liberalen gevormd.³⁹

Ook vijfenveertig jaar later wordt de CVP bij de regeringsvorming tegenstrijdige signalen verweeten. Maar uitlatingen van ministers en partijvoorzitters geven alleszins ook de indruk dat 'de drang om het zonder de CVP te doen' zeer groot geweest is. Regeren zonder de CVP zou men voor het oog van de kiezer beter kunnen voorstellen als op een andere wijze regeren en als breken met het verleden.

4. Ideologische spanningen: tegenovergestelde opvattingen in de relatie tussen burger en overheid

Onder de homogene CVP-regering had Geeraard Van den Daele als minister van Arbeid en Sociale Voorzorg op 31 december 1952 een KB opgesteld dat de financiële verantwoordelijkheid van de mutualiteiten en het mutualistisch verzekeringsprincipe opnieuw moest herstellen. De socialistische ziekenfondsen vreesden, gezien hun sociologische samenstelling (met een groter aandeel risicogevallen), binnen de kortste keren deficitair te worden. Zo'n mogelijk deficit zou men enkel kunnen opvangen door bijdrageverhogingen, waardoor de socialistische mutualiteiten een concurren-

tieel nadeel zouden kunnen oplopen. Léon-Elit Troclet, tussen 1954 en 1958 de opvolger van Van den Daele, zou de regelgeving van zijn voorganger ongedaan maken. Minister Troclet was niet zozeer een verdediger van de socialistische mutualiteit dan wel een aanhanger van de openbare diensten en vond het maar normaal dat de overheid instond voor de sociale uitgaven. Hij wilde dus, net zoals zijn collega Collard voor wat onderwijs betreft, de greep van de overheid op de sociale zekerheid versterken.⁴⁰ Dit had als gevolg dat ook in de sociale zekerheid een 'schoolstrijd' uitgevochten werd: die over de controle van de sociale zekerheid. In het verdedigen van het paritair beheer van werknemers en werkgevers van de sociale zekerheid (zonder directe tussenkomst van de overheid dus) vond de christelijke mutualiteit de werkgeversorganisaties aan haar zijde. De maatregelen van Troclet maakten een brutaal einde aan de mutualistische autonomie en stelden alles in het teken van een etatistische centralisatie. Hij deed de financiële verantwoordelijkheid van de mutualiteiten teniet en gebruikte de financiële reserves van de christelijke mutualiteit om het tekort van de ziekteverzekering in haar geheel (en dus ook van het socialistisch ziekenfonds) te dekken. Als hij op 29 september 1954 de opdracht geeft alle 872 tijdelijke agenten binnen de parastatalen die afhangen van zijn departement te ontslaan, neemt het ACV ook hier de verdediging van deze mensen op zich. Niet alleen gaf Troclet de christelijke vakbond hiermee een uitgelezen kans om hem te bevechten, tevens gaf hij hiermee te kennen het principe van het paritair beheer – ook wat personeel betreft – naast zich neer te leggen.⁴¹

Achter deze strijd inzake de schoolpolitiek en inzake de verantwoordelijkheid van de mutualiteiten, ging een dieper ideologisch conflict schuil. "Tijdens de legislatuur van Van Acker stonden twee maatschappijvisies tegenover elkaar. Essentieel ging het daarbij om de vraag naar de mate van staatsinmenging die geoorloofd werd geacht. Het onderwijsvraagstuk was daar één element van; de kwesties van het paritair beheer en van de organisatie en financiering van de ziekte- en invaliditeitsverzekering waren, zeker vanuit het oogpunt van de christelijke arbeidersbeweging, minstens zo belangrijk", zegt Patrick Pasture terecht.⁴² Zowel socialisten als liberalen wilden de primauté van de politiek vooropstellen en de rol van het middenveld terugschroeven. De overheid moest een aantal taken voor haar rekening nemen en moest die in alle vrijheid kunnen uitvoeren. Dit was in grote tegenspraak met het subsidiariteitsbeginsel van de christen-democraten, die er met betrekking tot de rol van de overheid in het maatschappelijk gebeuren een andere benadering op na hielden.

Ook vandaag wil deze regering opnieuw de *prioriteit van de politiek* vooropstellen. Op 1-meivieringen betreuren sociale partners niet zozeer het beleid van de regering als wel de wijze waarop het totstandkomt.⁴³ Het wegvallen van het IJzeren Gordijn en het communisme heeft de aandachtspunten van deze thematiek wel verlegd. Niet een roep naar een sterkere staat, een verdere etatisering of meer centralisme staat voorop, wel moet volgens deze regering de relatie met de burger op een andere leest geschoeid worden. De regering wil rechtstreeks onderhandelen met de burger. Het referendum over de hervorming van de administratie is daar een mooi voorbeeld van. Los van de inhoudelijke aspecten van de enquête geeft het politieke feit om een rechtstreekse bevraging te organiseren blijk van het cultuurverschil. Geen pacificatie, maar polarisatie wordt nagestreefd. Niet het streven naar een compromis, maar het

maken van een duidelijke keuze wordt aangemoedigd. Alle politieke actoren, van de individuele burger tot en met georganiseerde groepen en partijen, worden verplicht kleur te bekennen. En dit biedt natuurlijk een aantal belangrijke voordelen: de doorzichtigheid in de besluitvorming wordt groter. Het wordt duidelijker wie in zijn standpunten moeten inbinden heeft en wie het laken naar zich toe heeft kunnen halen.

De christelijke arbeidersbeweging lijkt niet geneigd om de banden met de CVP te herzien.

Ook de NPC-ideeën, zoals de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester of de halvering/afschaffing van de lijststem, zijn voorbeelden van een zelfde fenomeen. De traditionele politieke instituties: de politieke partijen en de georganiseerde groepen uit de *civil society*, worden geïviseerd. Hun invloed

dient verminderd en dit ten voordele van de individuele burger. Net op het ogenblik dat vanuit de VUB een studie voorgesteld wordt die het functioneren van het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen onderzoekt en op het moment dat de Amerikaanse politicoloog Robert Putnam met zijn stelling dat deelname aan het verenigingsleven een belangrijke factor is om het vertrouwen van de burger in de politiek te vergroten, in politiek-filosofische kringen *bon ton* is, net nu dus wil deze regering een meer 'democratische' verhouding tussen burger en politiek.

In 1994 schreef Luc Huyse z'n boek *De politiek voorbij, een terugblik op de jaren negentig*, waarin hij inging op dit gegeven. Hij milderde daarin zijn aanvankelijk scherpe kritiek tegenover de politieke concerns en erkende dat zij tussen burger en politiek een belangrijke brugfunctie te vervullen hadden. Ook Huyse liet zich hierbij inspireren op Putnam en onderschreef diens stelling dat de democratie niet verzwakt, maar versterkt wordt als er tussen burger en overheid een levendig en krachtig verenigingswezen staat.⁴⁴

BESLUIT

Het is, een jaar na het aantreden van de regering-Verhofstadt, te vroeg om een volledige evaluatie te maken. Noch de regeringspartijen noch de CVP-oppositie zal veel inspiratie putten uit het eerste paarse experiment dat ons land zesenvestig jaar geleden gekend heeft. De politieke en sociologische context is grondig gewijzigd. De CVP kon na vier jaar oppositie met vol vertrouwen naar de kiezer stappen en haalde in 1958 net niet de meerderheid in de Kamer. Het is weinig waarschijnlijk dat dit haar opnieuw na vier jaar oppositie zal lukken.

In tegenstelling tot de vorige oppositieperiode lijkt de CVP nu ideologisch op de dool te zijn. Het grijze imago van de partij werd in een eerste rapport van de denktank onder leiding van Marianne Thyssen in de zomer van vorig jaar als een van de belangrijkste problemen omschreven. Tal van opiniestukken van CVP-parlementsleden en militanten in kranten benadrukken eveneens deze herkenbare identiteit. Zich als centrum-, familie- en/of volkspartij profileren, zal alleszins onvoldoende zijn om herkenbaar te zijn. VLD-voorzitter Karel De Gucht wil zijn partij immers ook doen uitgroeien tot een volkspartij en de SP wil verder de derde weg bewandelen.

Bepaalde 'nieuwe breuklijn'-inspiratoren trachten via waardeonderzoek nieuwe politieke breuklijnen op te sporen.⁴⁵ De 'nieuwe' tegenstellingen zijn volgens hen: materialisme versus postmaterialisme (Marc Swyngedouw), libertair versus autoritair (Staf Hellemans), *gemeinschaft* versus *gesellschaft* (Kris Deschouwer), communautaristen versus liberalen. Niet iedereen is overtuigd van deze 'nieuwe breuklijnen' en sommigen geloven meer in een politieke strijd om *issues* dan om dieperliggende waardegeoriënteerde breuklijnen (Bart Maddens). Het is alleszins een interessant debat, dat de links-rechtstegenstelling overstijgt, maar vooral een sociologen-, filosofen- en politicologendeбат, zonder onmiddellijke partijpolitieke bruikbaarheid.

Wel duidelijk is de optie en de keuze die deze regering neemt in de hele burger-schapsdiscussie. Volgens socialisten is het verschil tussen liberalen en christen-democraten dat de eersten toelaten dat ieder op zijn domein scoort. En inderdaad, zij laten de liberalen op hun domein scoren: de belastingverlaging als klassieke liberale eis zal op de een of andere manier moeten ingewilligd worden. Maar ook laten zij eerste minister Verhofstadt scoren. De kern van zijn burgerdemocratie krijgt langzaam maar zeker gestalte. Verhofstadt heeft de verdienste een duidelijk beeld te hebben over de relatie tussen burger en bestuur. Hij heeft een keuze gemaakt en opteert voor wat Mark Elchardus het utilitair burgerschap noemt. Voorstellen zoals het afschaffen van de lijststem en het rechtstreeks verkiezen van de burgemeester passen daarin. Niet het partijprogramma, maar de individuele kandidaat is van belang. De maatschappelijke rol die het maatschappelijk middenveld hierin te spelen heeft, is daarbij van ondergeschikt belang. De politieke rol is te verwerpen.

En hierin kan een verschil groeien tussen de CVP-oppositie en de regering. De sociale organisaties hoeven de CVP niet meer te koesteren omwille van haar macht. Maar als de CVP het opnieuw wil opnemen voor het maatschappelijk middenveld – hierin geïnspireerd door haar christelijk verleden en haar personalistische traditie – dan kan zij gewaardeerd worden omwille van haar uitgangspunt: de wijze waarop zij de relatie tussen burger en politiek gestalte wil geven.

Het is te vroeg om de huidige regering te evalueren, maar als de tendens zich doorzet, valt er toch een vergelijking met de eerste paarse regering te maken. Als de huidige regering(en) de sociale partners niet ernstiger wil(len) betrekken bij de verdere uitwerking en praktische toepassing van de actieve welvaartsstaat, als de Vlaamse zorgverzekering maar moeilijk gerealiseerd wordt omdat men er de mutualiteiten liever niet bij betreft, als het sociaal-cultureel werk uitgehold wordt omdat men vertrekt van allemaal geëmancipeerde burgers die enkel een door de overheid georganiseerde professionele dienstverlening verwachten in plaats van oog te hebben voor de maatschappelijke meerwaarde ervan, als de burgerdemocratie de directe relatie tussen burger en overheid zal versterken ten nadele van het maatschappelijk middenveld, als politici in plaats van politieke partijen dragers van boodschappen worden... dan komen er opnieuw twee maatschappijvisies tegenover elkaar te staan.

(1) Als het FDF, de MCC en ID-21 als aparte partijen zouden beschouwd worden, neemt de versplintering nog meer toe.

(2) We laten de Volksunie die op Vlaams niveau in de regering, maar federaal in de oppositie zit, buiten beschouwing.

(3) *De Standaard*, 20 maart 2000.

(4) We laten de VU-ID met 5,6% van de stemmen even buiten beschouwing.

- (6) Cijfers gehaald uit: J. KERKHOFS & J. VAN HOUTTE, *De kerk in Vlaanderen*. Tielt, Lannoo, 1962, p. 32.
- (6) Cijfers gehaald uit exitpoll van Dimarso in opdracht van de *Financieel Economische Tijd* en de VRT, *de Financieel Economische Tijd*, 17 juni 1999.
- (7) Cijfers gehaald uit: G. VAN GYSES, *Het draagvlak gefotografeerd. Een enquête naar de collectieve identiteit bij leden, kernleden en beroepskrachten van het ACW en zijn deelorganisaties*. Leuven, HIVA, 1996, p. 82.
- (8) J. BILLIET & K. DOBBELAERE, *Godsdienst in Vlaanderen. Van kerks katholicisme naar sociaal-kulturele kristenheid*, Leuven, Davidsfonds, 1976.
- (9) R. LAERMANS, *In de greep van "de moderne tijd". Modernisering en verzuiling, individualisering en het naoorlogse publieke discours van de ACW-vormingsorganisaties: een proeve tot cultuursociologische duiding*. Leuven, Garant, 1992, p. 206-207.
- (10) *De Standaard*, 15 juni 1999.
- (11) L. HUYSE, *De verzuiling voorbij*. Leuven, Kritak, 1987, p. 41-43.
- (12) Zie bv. G. DURNEZ, *De Standaard*. Tielt, Lannoo, 1993, p. 121-129.
- (13) B. DISTELMANS, De ontzuildheid nabij? Een exploratief inhoudsanalytisch onderzoek naar de verzuiling en ontzuiding van de naoorlogse geschreven pers in Vlaanderen. In: *Res Publica*, XLI, 1999, 4, p. 453.
- (14) Het betreft weliswaar een vergelijking van de regeringsvormingen tussen 1958 en 1995, maar het geeft een goede aanduiding om de evolutie op zich te schetsen.
- (15) *Ibid.*, p. 474.
- (16) E. DE BENS, *De pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers gisteren, vandaag en morgen*. Tielt, Lannoo, 1997, p. 216.
- (17) G. DENECKERE & G. VAN MEULDER, Christus' kudde de straat op. De schoolstrijd in de jaren vijftig in het licht van theoretische herformuleringen van collectieve actie. In: E. WITTE, J. DE GROOF & J. TYSENS (red.), *Het schoolpact van 1958. Ontstaan, grondlijnen en toepassing van een Belgisch compromis*. Brussel, VUBPress & Leuven, Garant, 1999, p. 95.
- (18) *Knack*, 30, 2000, 14, p. 36-45.
- (19) Lize Haagdoorens onderscheidt twee belangrijke fasen in de mobilisatie tegen de onderwijswetgeving. Volgens haar nam het ACV in de eerste periode (van mei 1954 tot einde januari 1955) het voortouw. De CVP en het episcopaat namen deel, maar bleven hopen op een vergelijk met de regering. In de tweede fase (van februari 1955 tot half april 1955) speelde het NCVD en de kerkelijke hiërarchie de leidende rol.
- L. HAAGDORENS, De mobilisatie van de katholieke zuil in de schoolstrijd tijdens het eerste jaar van de regering-Van Acker (mei 1954-juli 1955). In: *Belgisch Tijdschrift voor de Nieuwste Geschiedenis*, XV, 1984, 1-2, p. 20-30.
- (20) S. WALGRAVE & B. RIHOUX, *De Witte Mars, een jaar later. Van emotie tot politieke commotie*. Leuven, Uitgeverij Van Halewijck, 1997, p. 172-173.
- (21) *Ibid.*, p. 183.
- (22) R. VERMEIRE & L. VANHOVE, *CVP sterkte en zwakte*. Leuven, Vereniging voor morele en juridische studiën, 1959, p. 148.
- (23) W. BEKE, De CVP tussen 1945 en 1970: ontwikkelingen in het christen-democratisch gedachtegoed. In: *Nieuw Tijdschrift voor Politiek*, 1998, 5, p. 21-26.
- (24) *Knack*, 30, 2000, 4, p. 13.
- (25) *Knack*, 30, 2000, 7, p. 23.
- (26) P. STOUTHUYSEN, De paars-groene wonderjaren. In: *Samenleving en Politiek*, 7, 2000, 1, p. 34.
- (27) R. BOBBIO, *Left & Right. The significance of a political distinction*. Cambridge, Polity Press, 1996, p. 6-7.
- (28) E. GERARD & W. BEKE, Tussen subsidiariteit en pluralisme. De CVP, het episcopaat en de wetgeving-Harmel (1950-1954). In: E. WITTE, J. DE GROOF & J. TYSENS (red.), *Het schoolpact van 1958. Ontstaan, grondlijnen en toepassing van een Belgisch compromis*. Brussel, VUBPress & Leuven, Garant, 1999, p. 497-528.
- (29) M. VOGELS & J. GEYSELS, *Politieke herbebossing. Notities voor de 21ste eeuw*. Antwerpen, Hadewijck, 1993, p. 37.
- (30) Zie o.a. M. ELCHARDUS, *Op de ruïnes van de waarheid*. Leuven, Kritak, 1994.
- (31) *De Standaard*, 14 september 1999.
- (32) *De Standaard*, 22 november 1999.
- (33) Cijfers gehaald uit: J. SMITS, Les 'standen' dans les parties sociaux-chrétiens. In: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1986, 1134-1135, p. 37-40, 53-71. Voor 1999: *de Financieel Economische Tijd*, 17 juni 1999. In 1954 werden naast de 19% van door de Boerenbond erkende parlementsleden en 17% door het NCMV erkende parlementsleden ook nog eens 2% van de kandidaten door beide organisaties erkend. Ook in 1999 werd een aantal kandidaten door meer dan één organisatie erkend, maar deze cijfers heeft *de Financieel Economische Tijd* blijkbaar niet apart opgenomen.
- (34) T. LUYKX & M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België, boekdeel 2: van 1944 tot 1985*. Antwerpen, Kluwer, 1985, p. 482.
- (35) F. FRANSEN & L. RAEMDONCK, De liberale partij en de schoolkwestie: schoolstrijd, schoolpact en oprichting van PVV-PLP (1945-1961). In: E. WITTE, J. DE GROOF & J. TYSENS (red.), *Het schoolpact van 1958. Ontstaan, grondlijnen en toepassing van een Belgisch compromis*. Brussel, VUBPress & Leuven, Garant, 1999, p. 541.
- (36) *Ibid.*, p. 542.
- (37) *Ibid.*, p. 546.
- (38) R. VERMEIRE & L. VANHOVE, *a.w.*, p. 90.
- (39) J. SMITS, *Gaston Eyskens, de memoires*. Tielt, Lannoo, 1993, p. 382-385.
- (40) G. VANTHEMSCHE, *De beginjaren van de sociale zekerheid in België 1944-1963*. Brussel, VUBPress, 1995, p. 102.
- (41) P. PASTURE, *Kerk, politiek en sociale actie. De unieke positie van de christelijke arbeidersbeweging in België*. Leuven, Garant, 1992, p. 126-128.
- (42) P. PASTURE, *a.w.*, p. 229.
- (43) Het is opvallend dat dit thema op de jongste Rerum Novarumvieringen niet prominent aanwezig was in de gelegenheidstoespraken van de leiders van de christelijke arbeidersbeweging, terwijl het in de redevoeringen op de 1-meivieringen wel een centraal gegeven was.
- (44) L. HUYSE, *De politiek voorbij, een blik op de jaren negentig*. Leuven, Kritak, p. 150.
- (45) Zie bv. M. SWYNGEDOUW, J. BILLIET, A. CARTON & R. BEERTEN, *Kiezen is verliezen, onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen*. Leuven, Acco, 1993.